

ПОЧАТКОВА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ СЬОГОДЕННЯ

Левицька Анастасія,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, Україна)*

Науковий керівник: Хом'як Ольга,

*кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти,
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, Україна)*

Анотація. У статті проаналізовано роль першого рівня загальної середньої освіти в становленні особистості дитини молодшого шкільного віку в умовах освітньої реформи, воєнного стану та цифрової трансформації. Розглянуто компетентнісний підхід як основу Концепції Нової української школи, з'ясовано зміну ролі педагога від транслятора інформації до фасилітатора навчання, окреслено значення формувального оцінювання, інклюзивних практик та психоемоційної підтримки дитини. Матеріал спирається на праці вітчизняних науковців і нормативні документи Міністерства освіти і науки України.

Ключові слова: початкова освіта, Концепція Нової української школи, молодші школярі, учитель початкових класів.

Abstract. The article analyzes the role of the first level of general secondary education in the formation of the personality of a child of primary school age in the conditions of educational reform, martial law and digital transformation. The competency-based approach is considered as the basis of the Concept of the New Ukrainian School, the change in the role of the teacher from a translator of information to a facilitator of learning is clarified, the importance of formative assessment, inclusive practices and psycho-emotional support of the child is outlined. The material is based on the works of domestic scientists and regulatory documents of the Ministry of Education and Science of Ukraine.

Keywords: primary education, Concept of the New Ukrainian School, younger schoolchildren, primary school teacher.

Перший рівень загальної середньої освіти залишається тією ланкою, від якої залежить траєкторія подальшого навчання, соціалізації та

особистісного зростання дитини. Саме протягом перших чотирьох років шкільного життя закладаються навички читання, письма, математичного мислення, водночас формуються ціннісні орієнтири, здатність до комунікації та елементарна рефлексія. О. Савченко неодноразово наголошувала, що початкова школа покликана забезпечити всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей та наскрізних умінь відповідно до вікових і психофізіологічних особливостей [11]. Стрімкість змін, що їх переживає українське суспільство, робить таку місію не просто актуальною, а безальтернативною.

Ухвалення у 2018 році Державного стандарту початкової освіти стало відправною точкою для системного оновлення змісту, методів і підходів до навчання молодших школярів. Концепція Нової української школи, схвалена Кабінетом Міністрів України, переорієнтувала педагогічний процес із накопичення фактологічного матеріалу на формування компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві [8]. Н. Бібік зазначала, що компетентність як інтегрована характеристика досягнень учня поєднує знання, досвід, цінності та ставлення, які реалізуються на практиці [2]. О. Хом'як узагальнює думки науковців про те, що «ключові компетентності є універсальною концептуальною основою для модернізації широкого спектру компетентностей, необхідних для здійснення діяльності в різних сферах. Розвиток ключових компетенцій має забезпечити успішне особистісне та соціальне функціонування особистості, молодшого школяра у процесі навчання» [12]. Таким чином, компетентнісний підхід перестав бути декларативною ідеєю й набув інституційного закріплення через навчальні програми, підручники та критерії оцінювання.

Зміна освітньої парадигми вимагала перегляду ролі вчителя. Якщо традиційна модель передбачала трансляцію готових знань, то оновлена філософія початкової школи розглядає педагога як наставника, фасилітатора й партнера дитини у пізнанні. О. Онопрієнко підкреслювала, що діяльнісний підхід, покладений в основу Типових освітніх програм, зорієнтований на активну участь учня в навчальному процесі через дослідження, гру, проєктну діяльність [6]. Педагог організовує пізнавальне середовище, підтримує індивідуальний темп розвитку кожної дитини, заохочує до запитань і пошуку власних відповідей. Такий підхід поступово змінює мікроклімат у класі: учень перестає бути пасивним реципієнтом, натомість стає співтворцем навчального процесу.

Окремого аналізу потребує трансформація системи оцінювання. Державний стандарт початкової освіти та методичні рекомендації Міністерства освіти і науки визначають формувальне оцінювання серед основних різновидів оцінювальної діяльності в початкових класах [8]. Його сутність полягає не у фіксації помилки чи відставання, а у відстеженні

динаміки навчального поступу дитини, вибудовуванні індивідуальної освітньої траєкторії та своєчасному коригуванні педагогічних стратегій. Вербальне оцінювання в 1–2 класах, рівневе – у 3–4 класах, самооцінювання та взаємооцінювання як невід’ємні складові навчання – усе це формує в дитини позитивну мотивацію, зменшує тривожність та привчає до відповідальності за власний результат.

Цифровізація освітнього простору стала ще одним чинником, який суттєво вплинув на організацію навчання в початковій школі. Інтерактивні дошки, освітні платформи, електронні підручники, відеоматеріали увійшли до повсякденної практики педагогів. І. Єсікова у дисертаційному дослідженні обґрунтувала дидактичні умови застосування інформаційно-комунікаційних технологій у закладах загальної середньої освіти, наголошуючи на необхідності збалансованого підходу до їх використання [3]. Технологічні засоби не можуть замінити живого спілкування, яке для молодшого шкільного віку має виняткове значення. Проте вони дозволяють індивідуалізувати завдання, врахувати різні стилі сприйняття інформації та зробити урок наочнішим.

Реальність, в якій функціонує українська початкова школа від лютого 2022 року, позначена воєнним станом. Навчання в укриттях, дистанційні уроки, вимушені перерви через повітряні тривоги, переміщення сімей – усе це змусило педагогічну спільноту шукати нові організаційні форми і засоби підтримки дітей. Методичні рекомендації МОН щодо організації освітнього процесу у 2023/2024 навчальному році прямо вказують на необхідність поєднання академічних завдань із заходами психоемоційного супроводу, зокрема ранковими зустрічами, вправами на саморегуляцію та бесідами про почуття [7]. Вчителі початкової школи за таких обставин виконують місію, що виходить далеко за межі суто дидактичної діяльності: вони допомагають дітям зберегти відчуття стабільності й віру в майбутнє.

Формування емоційного інтелекту набуває в зазначеному контексті особливої ваги. Учні мають навчитися розпізнавати власні емоції, керувати ними, розуміти почуття оточуючих. І. Бех, досліджуючи теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці, наголошував на нерозривності когнітивного й емоційно-ціннісного компонентів освіти [1]. Інтеграція елементів психологічного комфорту в освітній процес – довіра, взаємоповага, відсутність страху перед помилкою – створює передумови для повноцінного навчання. Дитина, яка почувається захищеною й прийнятою, здатна бути допитливою, ініціативнішою, відкритішою до нового досвіду.

Не менш значущим напрямом розвитку початкової освіти є інклюзія. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 року № 527-р схвалено Національну стратегію розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року [10]. Документ передбачає створення безбар’єрного

освітнього середовища, в якому кожна дитина, незалежно від особливостей розвитку, має рівний доступ до якісного навчання. С. Миронова в навчально-методичному посібнику «Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах» детально розглянула специфіку роботи педагога в умовах інклюзії, наголошуючи на командній взаємодії вчителя, асистента, психолога й батьків [4]. Спільне навчання формує в дітях толерантність, емпатію та готовність приймати різноманітність як норму.

Партнерство школи і родини є ще однією умовою ефективності початкової освіти. Концепція НУШ послідовно акцентує на залученні батьків як активних учасників освітнього процесу. Вони підтримують навчання вдома, беруть участь у шкільних заходах, спільно з педагогами визначають оптимальні шляхи розвитку дитини. Довіра між школою та сім'єю не виникає автоматично: вона потребує прозорості в оцінюванні, відкритості комунікації й готовності обох сторін до діалогу. Практика свідощів досягнень, портфоліо учнів, індивідуальних консультацій слугує інструментом такої взаємодії.

Початкова школа виконує й виховну функцію, закладаючи основи громадянської свідомості, поваги до рідної мови, культурних традицій і демократичних цінностей. О. Овчарук у дослідженні «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи» підкреслювала, що серед ключових компетентностей, визначених європейськими рамковими документами, громадянська й соціальна компетентності посідають одне з чільних місць [5]. В умовах, коли держава переживає воєнну агресію, формування патріотизму, відповідальності та здатності критично оцінювати інформацію перестає бути абстрактним завданням і стає повсякденною практикою кожного класу.

Навчальний простір початкової школи також зазнає організаційних змін. Класні кімнати дедалі частіше облаштовують зонами для групової роботи, відпочинку й творчої діяльності, що відповідає принципам діяльнісного підходу. Методичні рекомендації щодо використання Типових освітніх програм для закладів загальної середньої освіти наголошують, що гнучкість навчального середовища безпосередньо впливає на активність учнів, розвиток самостійності та відповідальності за власне навчання [9]. Зміна фізичного середовища йде пліч-о-пліч зі зміною дидактичного підходу: робота в парах і групах, проектна діяльність, ситуаційно-рольові ігри стають невід'ємними елементами уроку.

Підсумовуючи, слід визнати, що початкова освіта в Україні сьогодні являє собою багатовимірний простір, у якому перетинаються навчання, виховання, психоемоційна підтримка та соціалізація. Реформа НУШ, попри об'єктивні складнощі воєнного часу, продовжує змінювати філософію початкової школи – від орієнтації на запам'ятовування до орієнтації на

осмислення й застосування. Педагог, який працює з дітьми шести-десяти років, несе відповідальність не лише за рівень їхніх академічних досягнень, а й за формування світоглядних засад, емоційної зрілості та готовності до подальшого навчання. Якість початкової освіти визначає не лише долю окремої дитини, а й перспективу розвитку суспільства, адже саме в перші шкільні роки закладається той фундамент, на якому вибудовується громадянська й професійна спроможність людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці. *Виховання і культура*. 2009. № 1–2. С. 5–7.
2. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Науковий часопис НПУ ім. Михайла Драгоманова. Серія 17*. 2010. Вип. 17. С. 15–20.
3. Єсікова І. В. Дидактичні умови застосування ІКТ в інклюзивному середовищі закладів загальної середньої освіти : дис. ... д-ра філософії : 011. Харків, 2024. 244 с.
4. Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах : навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/3787>.
5. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
6. Онопрієнко О. В. Предметна математична компетентність як дидактична категорія. *Початкова школа*. 2010. № 11. С. 4–8.
7. Початкова освіта: інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу у 2023/2024 навчальному році. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2023/09/12/IMR-2023-2024-Pochatkova.osvita.12.09.2023.pdf>.
8. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>.
9. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>.
10. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024–2026 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.06.2024 № 527-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80>.
11. Савченко О. Я. Початкова освіта. Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України; [голов. ред. В. Г. Кремень ; заст. голов. ред. В. І. Луговий, О. М. Топузов ; відп. наук. секр. С. О. Сисосєва ; редкол.: О. І. Ляшенко, Н. Г. Ничкало, Л.

Д. Березівська, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська та ін.] ; 2-ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. С. 783–784.

12. Хом'як О. А. Організаційно-педагогічні умови формування ключових компетентностей учнів з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій. *Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука. Серія: «Педагогіка та психологія» / ред. кол.: О. О. Марчук, М. А. Августюк, Е. З. Івашкевич та ін.; Міжнар. економ.- гуманіт. ун-т ім. Степана Дем'янчука. Рівне : Видав. дім «Гельветика», 2024. № 1. С. 66–70.*